

בזמנינו, והחזו"א לקח לשאר המסובים לכזית חתיכת מצה כגודל כף ידו כמ"ש בארחות רבנו (ח"ב אות ל"ו-מ"ו), וכך נהג האבני נזר כעדות תלמידו הגדול בעל שו"ת ארץ צבי (ח"א סימן כ"ב). (ועיין לעיל סימן י"ב מש"כ ביסוד גדר השיעורים).

והקב"ה ישלח דברו וירפאהו רפו"ש ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו ויזכה לקיים את כל מצוות החג בדיצה ובחדווה.

באה"ר
אשר ויים

סימן מד

אכילת מצות רכות בפסח לאשכנזים

אדר תשס"א

כבוד ידי"נ ויקירי

חכם וסופר

הרה"ג ר' משה בלוי שליט"א

בדבר שאלתו האם ראוי לאשכנזים לאכול ממצות עבות ורכות שעושים הספרדים כמין פיתות בפסח.

עבה ורכה, וגם במנהגי החת"ס (פ"י אות י"ז) כתוב שחילק מהמצה הבצועה כזית לכל אחד ואחד ובמצות הדקות שלנו זה בלתי אפשרי וחזינן שכך היה המנהג, ואף הבית מאיר לא פקפק משום חשש חימוץ אלא משום דנראה כאוכל קדשים בחוץ כיון דהוי זכר ללחמי תודה, ומכל זה משמע דאין בזה חשש חימוץ.

וע"ע בתוס' פסחים (קט"ז ע"א ד"ה מה דרכו) שהביאו לגבי ברכת המוציא והמצה די"א דבוצע לפני ברכת המוציא ואינו מפריד אלא לאחר הברכה, ובמצות הדקות לא שייך כלל לבצוע בלי להפריד וז"פ.

ומה שנהגו לעשות רקיקין דקין כמ"ש הרמ"א סי' ת"ס ס"ד היינו שלא יהיה עב כלחם כמ"ש שם "ולא פת עבה כשאר לחם כי אין

הנה מבואר בטור (סי' תע"ה) שנוהגין באשכנז ובצרפת לעשות שלשת המצות של הסדר מעשרון, וכך הביא הרמ"א (שם בסעיף ז') ועשרון הוא שיעור של כקילו ושש מאות גרם, הרי ששלשת המצות של אז היו במשקל כשלשים מצות של זמנינו, והרי ברור כשמשא"א שקוטר המצות ההן היו פי עשר ממצות דידן וע"כ שהיו מצותיהם עבים משלנו בהרבה, ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ו) הביא שהבית מאיר פקפק בזה ושהיום נשתקע מנהג זה עי"ש.

והנה לפי חשבון זה יוצא שהמצות גדולות ועבות מאד ובהכרח שהיו רכות דאם היו קשות א"א לאכלן וללעוס אותן, וע"ע בחק יעקב (שם ס"ק כ"ו) מהרי"ו דהמצה האמצעית יעשה גדולה כדי שיוכל לחלק ממנה לכל בני הבית שני זיתים אחד למצה ואחד לאפיקומן וע"כ יעשה

הרקיין ממהרין להחמיץ". ובאליהו רבא וכן בבית הלל (יו"ד סימן צ"ז) כתבו דנהגו לעשותן כעובי אצבע, ובודאי הוי לח כי מצה קשה בעובי כזה א"א כלל לאכלו, וכ"כ המחבר (שם ס"ה) "אין עושין בפסח פת עבה טפח" ובמשנ"ב שם ס"ק ט"ז כתב דלהרמ"א המנהג לעשות הרבה פחות מטפח אך מ"מ נראה דגם מצות רכות אלה הוי בכלל רקיין.

ונראה לכאורה דמה שנהגו בזמנינו לעשות מצות דקות מאד אינו בהכרח חומרא מחשש חימוץ אלא משום הייצור ההמוני שמייצרים הרבה זמן לפני הפסח והמצות הרכות לאחר זמן מועט או מעלות עובש או מתייבשות ומתקשות כמו לחם וא"א לאכלן אחרי זמן מועט.

אך מ"מ חוכך אני בזה דאפשר דאין אנו בקיין כ"כ לעשות מצות עבות ורכות ללא חשש חימוץ כלשהו ואפשר שמשום חומרא זו נהגו לעשות רקיין דקין וקשין, וא"כ יש להמנע מזה עכ"פ לכתחלה, ומ"מ מתירא אני מן החידושים וכל כה"ג הוי בכלל אל תטוש תורת אמך, ובפסח ראוי לנקוט בכל זהירות וחומרא.

וישו"ר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קכ"א) שכתב דרבה המכשלה במצות עבות שאינם נאפות יפה מחמת עוביין וברוב ערי אשכנז אפרו אותם בחרמות, וכ"ה בשו"ת מאמר מרדכי (סימן ל"ב).

באהבה יתירה
אשר ויים

סימן מה

אם מותר לחולה אשכנזי לאכול מצות רכות

כבוד תלמידי אהובי
האברך היקר הרב...

הנני במענה קצר לשאלתך.

בחוליה הסובל ל"ע ממחלת (colitis) המקשה עליו עד למאוד לאכול מצות קשות, ושאלתו כיצד לנהוג באכילת מצה. לפני שנה אכל שני זיתי מצה בלבד וסבל כאבים עזים עד שלדבריו זה היה היום הקשה ביותר בחייו. לדבריו ולדברי הרופאים המצות הרכות שהספרדים רגילים בהם לא יגרמו לו כל סבל, האם רשאי הוא לאכול מצות רכות בפסח, והאם יכול לצאת על ידם ידי חובתו במצות הלילה.

ופירשו האחרונים את כונת הרמ"א דאף דמעיקר הדין אין קפידא אלא שלא לעשות בעובי טפח ראוי לעשות רקיין דקין יותר ולא עבה כשאר לחם. וכך פירשו דבריו בשיירי כנסת הגדולה (ב"י סעיף ד'), בשו"ע הרב (סעיף י'),

הנה כבר כתב הרמ"א (סימן ת"ס ס"ד): "ויש לעשות המצות רקיין, ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיין ממהרין להחמיץ".
ובשו"ע (שם ס"ה) כתב: "אין עושין בפסח פת עבה טפח".

בחמד משה (סעיף ה'), וכך פירש המשנ"ב (שם ס"ק ט"ז ובשעה"צ ס"ק כ"ב).

ובטעם חומרא זו כתב הרמ"א משום דאין הרקיקין ממהרים להחמיץ.

ומכאן שורש המנהג דבני קהילות ספרד שנוהגין לפי הבית יוסף אינן נזהרים אלא שיהיה עובי המצות פחות מטפח, אבל האשכנזים הנוהגים לפי הרמ"א אינם אוכלים אלא רקיקים דקים.

אמנם ברור ופשוט כשמש שאין מקום לפקפק בכשרותם המהודרת של המצות הרכות הנאפות תחת השגחה ופיקוח של המדקדקים במצוות. והרי נחלקו האחרונים במצה עשויה בעובי טפח אם מותרת בדיעבד, ובפחות מטפח לכו"ע מותר לאוכלה, וק"ו במצות הנ"ל שעוביין הרבה פחות מטפח. (וע"ע בענין זה לעיל סימן מ"ד).

וע"ע בריטב"א בפסחים (ל"ז ע"א) וז"ל: וכיון דאפיקתיה מטפח, ולא אוקמו לן בגמרא שיעורא אחרינא להתירא, לית לן למיעבד פת עבה כלל וכו' וזהו שנהגו העולם לעשות מצה של חובה דקה". וכ"כ גם בהלכות סדר ההגדה (עמ' י').

ועיין בחק יעקב (ס"ק י"ג) וכן בכף החיים (ס"ק מ"ד) שהביאו מבית הלל (יו"ד סימן צ"ז ס"א) שהמנהג לעשות מצות כעובי אצבע, וכתב הכה"ח דכל העושה דקין ביותר הרי זה משובח.

והפמ"ג (בא"א שם ס"ק ד') הביא את דברי הבית הלל והוסיף: "והיינו במצות שעושין לטוחנם". וכונתו ברורה שהיו נוהגין לאפות מצות מיוחדות לשם טחינתן והשימוש בקמח מצה אבל במצות המיועדות לאכול אם עבים המה בעובי טפח א"א כלל לאוכלם.

מנחת אשר >שו"ת< - ג / וייס, אשר זעליג (עמוד 157) 109663

אמנם לא מצינו מי שאומר שיש לחוש לחימוץ במצות רכות כאשר המצות נעשו בכל דקדוקי ההלכה אלא דכיון שממהרת להחמיץ נהגו בני אשכנז לעשות ריקין דקין.

ונראה דאין כונת הרמ"א למצות דקות מאד כמו בזמנינו, שהרי כתב הרמ"א (בסימן שס"ח ס"ה): "נהגו לעשות העירוב חלת מצה שאינה ממהרת להתעפש, ועוד דיכולים לשמרה בימי הפסח". הרי דבזמנו של הרמ"א עשו מצות עבות בפסח, והיה יכול להיות בשיעור של י"ח גרוגרות (כמבאר שם בסעיף ג'). ועוד יש להביא ראיה שהרי כתב הרמ"א (סימן תע"ה סעיף ז'): "ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון, זכר ללחמי תודה", ובטור כתב שבלחמי תודה הגיע לכל שלש חלות עשרון אחד, וע"כ עושין את המצות לפסח שלשתן מעשרון", ומשמע מדבריו שהמצות שלהם עדיין היו פי כמה מהמצות שלנו. וע"ז קאי דברי הרמ"א שאפשר לצאת בהם ידי"ח.

ונראה דאין להגדיר מצות אלה כדבר שנהגו בו איסור לגבי אשכנזים, דלא נהגו בו איסור, אלא נהגו להדר אחר ריקין דקין ולא מצינו למי מגדולי אשכנז שיכתוב שאסור לאכול מצות שאינם ריקין דקים.

ובאמת היה נראה לי מעולם דעיקר הסיבה שנהגו בזמנינו לעשות מצות דקות ביותר אינו אלא משום צורך כלכלי דהלא בימי קדם נהגו לאפות מצות בכל חצר ובכל בית וכמבאר בפסחים (קט"ז ע"א) מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה וכ"כ הרא"ש (שם פ"ב סו"ס כ"ו): "ובעלי מעשה וחסידיהם והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן, כההיא דאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה". אבל מאז שנהגו לאפות הודפס מאוצר החכמה

וז"ל: "וגם יפה עשית שלא יביאו מצות עבות בל"א רייב מצות לביתכם חלילה".

אך אפשר דכך היה בזמניהם שבאפיית המצות העבות לא השגיתו כראוי משא"כ בזמנינו דיש מצות עבות עם כשרות מהודרת ביותר.

ולגבי חובת קיום המצוה במי שנופל למשכב ומצטער צער גדול הארכת במק"א, וקבעתי להלכה שפטור אדם מלקיים מצות עשה אם יפול למשכב ע"י קיומה. ובפרט במצות מצה שצריך לאוכלו בדרך חירות, וכבר כתב המשנ"ב לגבי ד' כוסות דאם נופל למשכב ע"י שתייתן אין זה דרך חירות (עיין משנ"ב סי' תע"ב ס"ק ל"ה ושעה"צ שם ס"ק נ"ב), וה"ה למצה. (עיין לעיל סימן מ"ב).

ומשום כ"ז נראה דמעיקר הדין יכול לאכול מצות שנהגו בהם הספרדים. אך מכיון שזה מנוגד למנהג אשכנז ראוי שיעשה התרת נדרים. ואף דפשוט דלא מהני התרת נדרים להתיר מנהג ותיקין של עדות בישראל, כיון דבני"ד נראה עיקר דיש להתיר אף ללא התרה, לרווחא דמילתא מן הראוי להתיר נדר. אך עדיף לא לשנות מן המנהג ואם לא ינזק ע"י אכילת מעט מצה יש לו למעט ולצמצם את אכילת המצה במה שנצרך לקיום המצוה.

מצות באופן המוני ותעשייתי ויש צורך לאפות את המצות שבועות וחודשים רבים לפני הפסח אם לא יהיו המצות דקים ביותר יתקשו כאבן וא"א יהיה לאוכלם ואם יהיו לחים ורכים אפשר שגם יעלו עובש ובהכרח עושים ריקקין דקין ביותר, ושמחתי כאשר ראיתי שכך כתב שם בכף החיים סי' תנ"ט ס"ק פ"ב). וראה מש"כ כע"ז באשל אברהם (סימן ת"ס ס"ה).

אמנם שו"ר מה שכתב בשו"ת חת"ס או"ח סימן קכ"א (הנידון שם היה שבאותו זמן לא היה מספיק חיטים וקמח ורצה חכ"א להתיר לעשות מצה מקמח קטניות) וע"ז כתב וז"ל: "ונראה לי טוב לעשות גדר מחדש שלא יבואו לטעות לעשות מהם מצה של מצוה ולצאת בו ידי חובתן, שלא לעשותן ריקקין כלל כ"א עבים כמו שקורין רייב מצות, ונרויח עוד כי רייב מצות העשוין מקמח חיטים רבה המכשלה, כי מעוביים לא נאפו יפה וברוב קהלות אשכנז גזרו עליהם בחרמות שלא לעשותן, וטוב להתיר רייב מצות מקמח קטניות שאינו בא לידי חימוץ, ומצות עבים האלו לא יתחלפו לעולם במצות של מצוה שאינם נעשים אלא ריקקים דקים". וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד או"ח סימן קנ"ז